

UiO • **Institutt for privatrett**
Det juridiske fakultet

ERSTATNINGSRETT

professor Birgitte Hagland

birgitte.hagland@jus.uio.no / 22 85 96 88

HOVEDTEMA II

ÅRSÅKSSAMMENHENG

&

ADEKVANS

Rt. 1992 s. 64 p-pilledom II

«1. Årsaksspørsmålet.

Et vilkår for erstatningsansvar er at det foreligger årsakssammenheng mellom det ansvarsbetingende forhold og skaden. Spørsmålet om årsakssammenheng har både en rettslig og en faktisk side. Jeg vil først knytte noen merknader til den rettslige siden.

Årsakskravet mellom en handling eller unnlattelse og en skade er vanligvis oppfylt dersom skaden ikke ville ha skjedd om handlingen eller unnlattelsen tenkes borte. Handlingen eller unnlattelsen må da være nødvendig betingelse for at skaden inntreffer. I noen år sak kjede som leder frem til en skade, kan det være årsakskravet stiller på denne måte - i tillegg flere årsaker og dermed også flere mulige erstatningsbetingende forhold.

Lagmannsretten har funnet at As hjerneslag skyldtes et samspill av flere årsaksfaktorer, men retten har lagt til grunn at årsakskravet ikke var oppfylt bare ved at p-pillen var en av disse. Hvis lagmannsretten med dette har ment å stille et krav om at p-pillebruken skal ha vært hovedårsaken til trombosen, er jeg ikke enig. Såfremt p-pillebruken hadde fremstått som et lite vesentlig element i skadebildet i forhold til en annen årsak som anses som den dominerende, kunne det være grunn til å se bort fra p-pillebruken ved ansvarsbedømmelsen selv om også den var en betingelse for skaden. Men slik synes lagmannsretten - i drøftelsen av forholdet mellom p-pillebruken og røykingen - ikke å ha vurdert p-pillens betydning»
(sidene 69-70).

ÅRSAKSSAMMENHENG

1.

UTGANGSPUNKTER

- Grunnvilkår
- Ulovfestet
 - Til uttrykk i lovgivning, eks. skl§ 2-1 «voldes», bal.§ 4 «gjer»
 - Primære rettskilder: rettspraksis, forarbeider, rettslitteratur
- Enkelt sagt: binder sammen ansvarsgrunnlag og tap

Ansvarsgrunnlag

Årsakssammenheng

Økonomisk tap

- **Begrunnelse**
 - Rettferdighet
 - Økonomisk effektivitet?
- **Faktisk/rettslig årsakssammenheng**

Faktisk årsakssammenheng

- Ja eller nei → bevisbedømmelse
- Sakkyndigerklæringer/erfaringsgrunnsetninger
- Alminnelig sannsynlighetsovervekt
Rt. 1992 s. 64 (p-pilledom II)

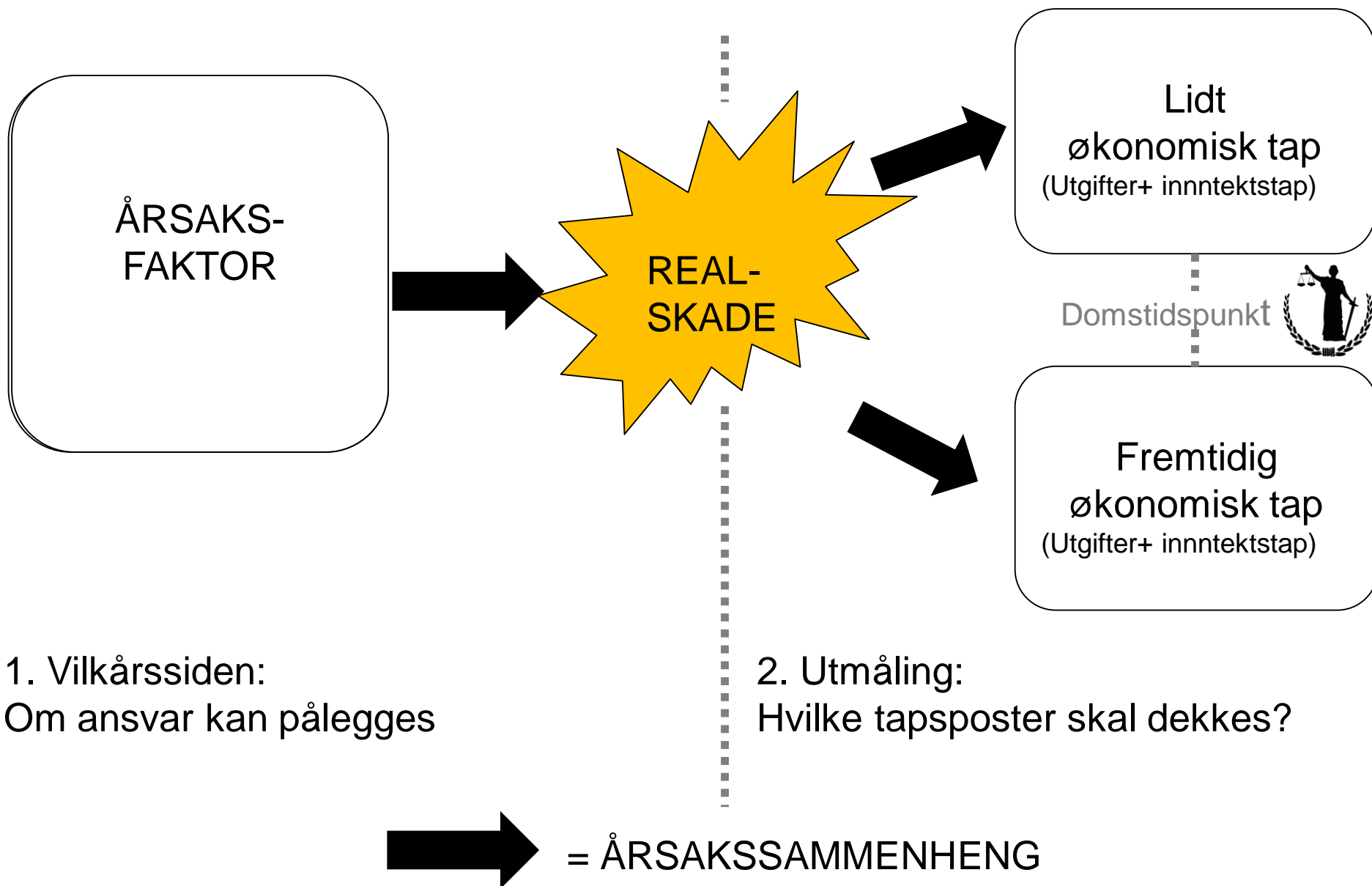
”Dette vil etter min mening, her som ellers i erstatningsretten, innebære at det må være mer sannsynlig at bruken av p-piller har vært en nødvendig årsak til trombosen enn at den ikke har vært det” (på side 70).

Rettslig årsakssammenheng

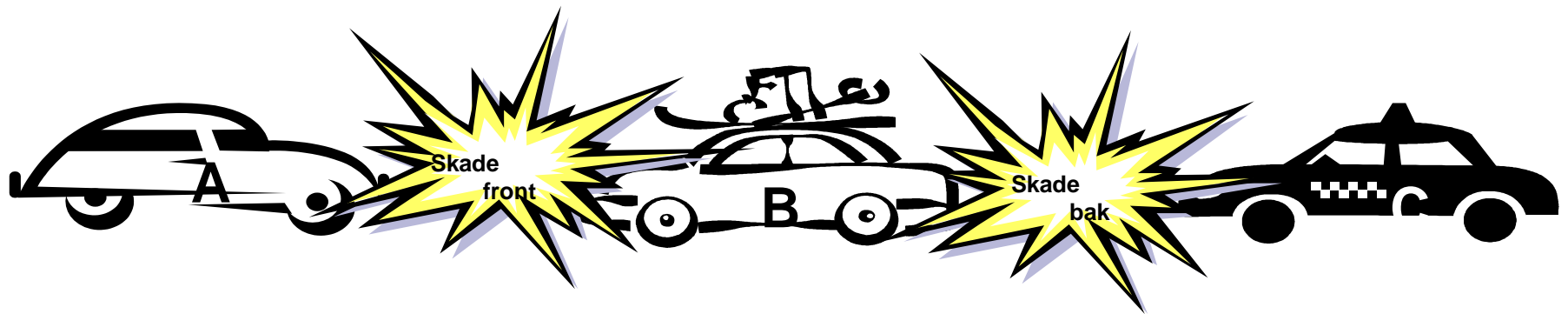
- Hva er de rettslige kravene for at en årsaksfaktor skal anses som årsak i erstatningsrettslig forstand?
- Årsakslærer
 - Utgangspunkt: Betingelseslæren
Conditio sine qua non/but for-test
 - Kritikken mot betingelseslæren
 - Overinkluderende
 - Overekskluderende

Rettslig årsakssammenheng

- Norsk rett: Betingelseslæren med modifikasjoner
- (Alternativer: Realiseringslæra, NESS, von Bar)
- Normative avgrensinger:
 - Uvesentlighetslæren
 - Adekvans

- Problem: årsakssamvirke
- samme skade, men flere mulige skadeårsaker
- Utenfor: Separate skader

Terminologi

- Betingelse/årsaksfaktor
- Nødvendig/tilstrekkelig
- Ansvarlige/hendelige
- samtidige/suksessive
- Disponerende/utløsende

2.

BETINGELSESLÆREN

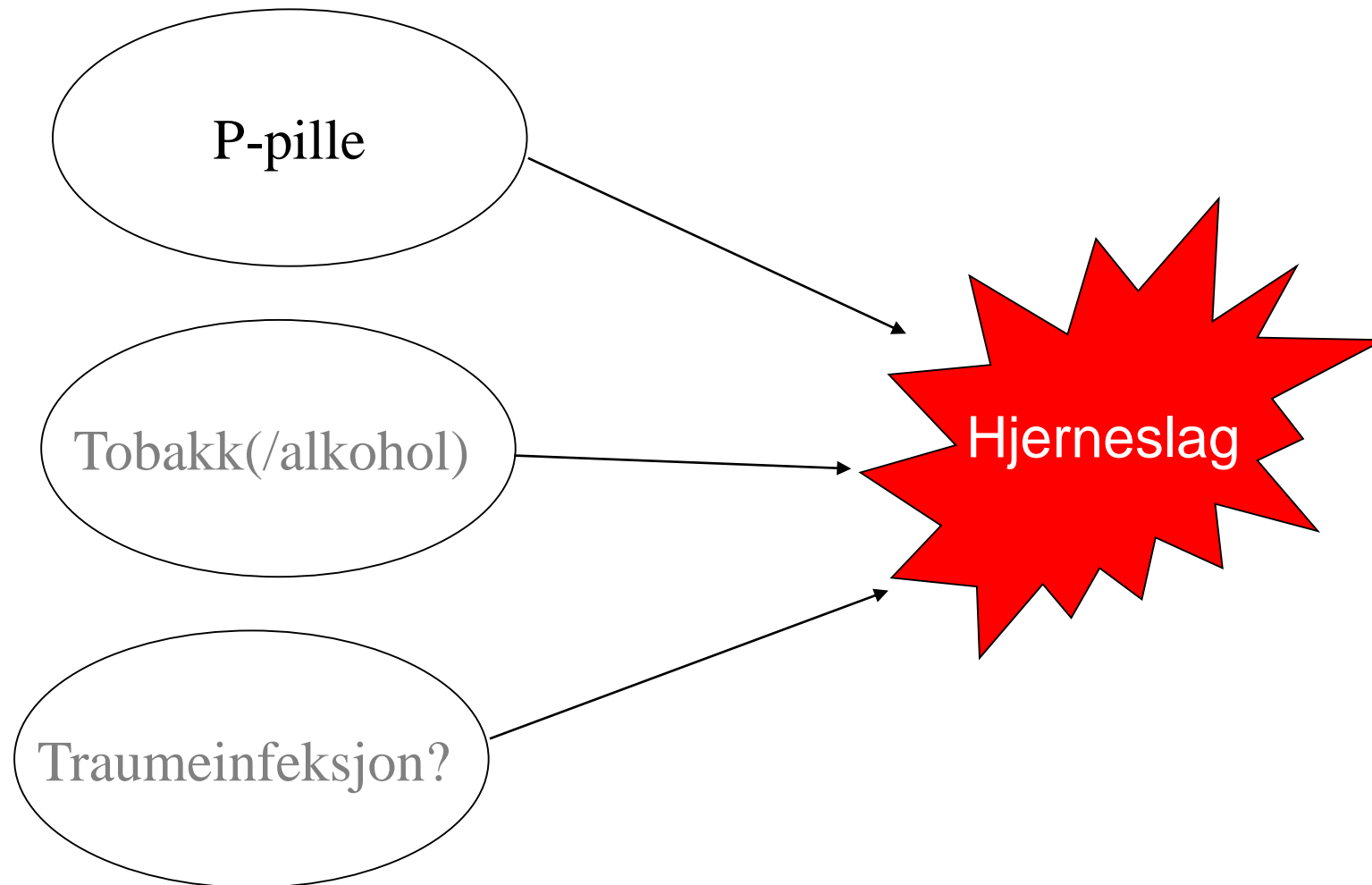
Conditio sine qua non

- Årsakskravets rettslige innhold
- Rt. 1992 s. 64 (p-pilledom II)
«...skaden ikke ville ha skjedd om handlingen eller unnlåtelsen tenkes borte. Handlingen eller unnlåtelsen er da en nødvendig betingelse for at skaden inntreffer» (s. 69)
- HR-2018-557-A (atypisk smerteforløp) a 24
- **Årsak = nødvendig betingelse**

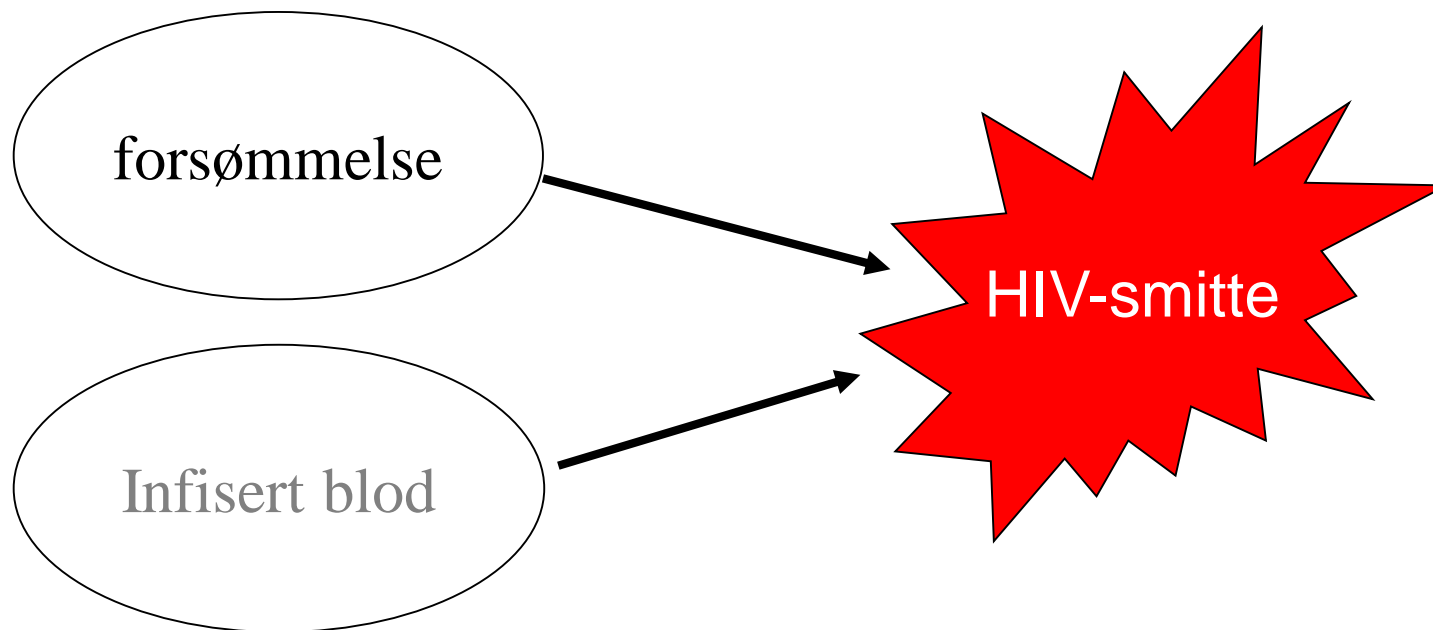
- **Sammenlikningsgrunnlag:
Et hypotetisk hendelsesforløp**
 - A årsak til B dersom A er en nødvendig forutsetning for B
 - hva ville hendt dersom A ikke hadde funnet sted?
- Ekvivalensteorien
 - **Enhver nødvendig betingelse er årsak**
 - Rt. 1992 s. 64, Rt. 1999 s. 1473, Rt. 2000 s. 620, Rt. 2000 s. 915 (Dispril), Rt. 2001 s. 320 (psykoinvaliditet) og Rt. 2014 s. 113

MEN...

Rt. 1992/ 64 P-pille II

Rt. 1990/ 768 (HIV-smitte)

X

Modifikasjoner

1. Uvesentlighetslæren

- Ikke alle nødvendige betingelse er anses som årsak

«Når jeg i det følgende drøfter om p-pillebruken er en nødvendig betingelse eller årsak til skaden, legger jeg samtidig i uttrykket "nødvendig" at den har vært så vidt vesentlig i årsaksbildet at det er naturlig å knytte ansvar til den»

Rt. 1992 s. 64 (p-pille II), på s. 70. Rt.1998 s. 1565. Rt. 2000 s. 418

- Normativ avgrensning

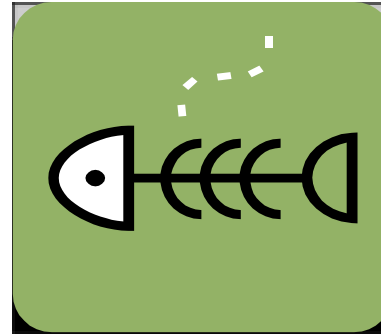
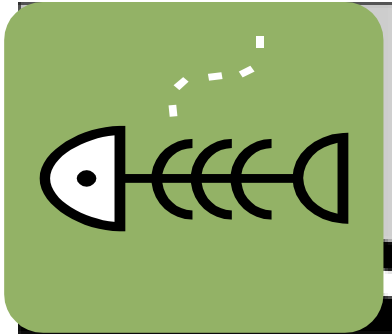
Modifikasjoner

1. Uvesentlighetslæren (forts.)
 - Snevert anvendelsesområde
Rt. 2000 s. 915 (Dispril)
 - Betydning av ansvarsgrunnlaget
 - Slektskap: adekvans
Rt. 2001 s. 320 (psykoinvaliditet)

Modifikasjoner

2. Årsak selv om ikke nødvendig betingelse

Eks. konkurrerende årsaksfaktorer

3.

ÅRSAKSKONSTELLASJONER

- » Samvirkende årsaksfaktorer
- » Overtallige årsaksfaktorer
- » Konkurrerende årsaksfaktorer
 - » samtidige/suksessive
 - » Ansvarlige/hendelige
- » Alternative årsaksfaktorer

1. Samvirkende årsaksfaktorer

= Flere nødvendige, ingen tilstrekkelige årsaksfaktorer

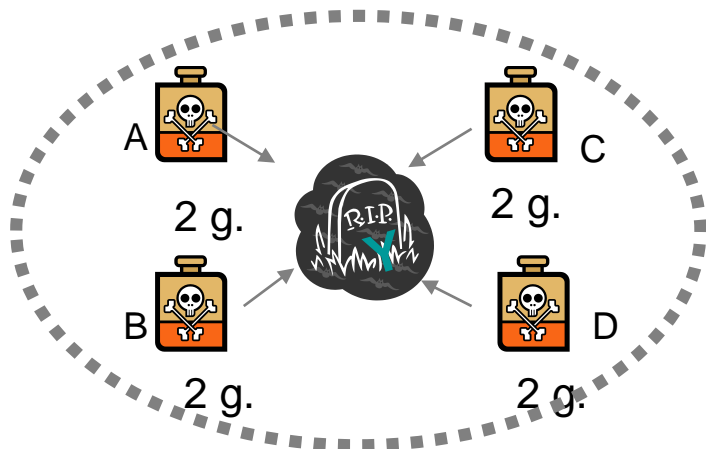
Eks.: Dødelig giftdose 5 gram. A gir Y 2 gram gift og B gir Y 3 gram gift

- Betingelseslæren anvendes, jf. Rt. 1992 s. 64 (p-pilledom II)
- Tidsperspektivet: Skilles ikke mellom disponerende/utløsende årsaksfaktorer
- Husk uvesentlighetslæren

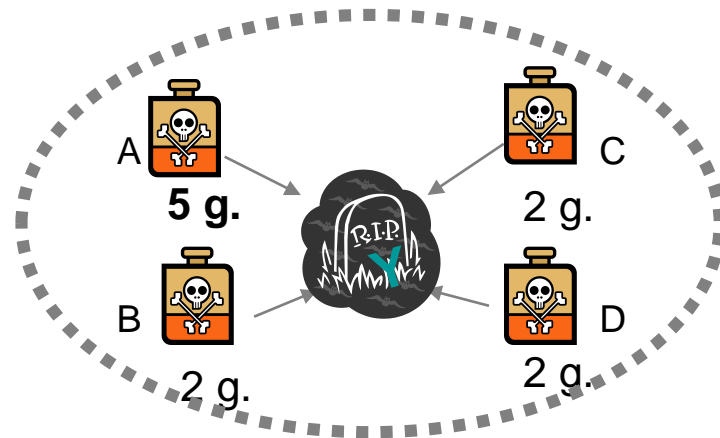
2. Overtallige årsaksfaktorer

- Minst én unødvendig, likevel anses alle som årsak
- Dødelig giftdose 5 gram

Eks. 1:

A, B, C og D gir 2 gram gift hver til Y

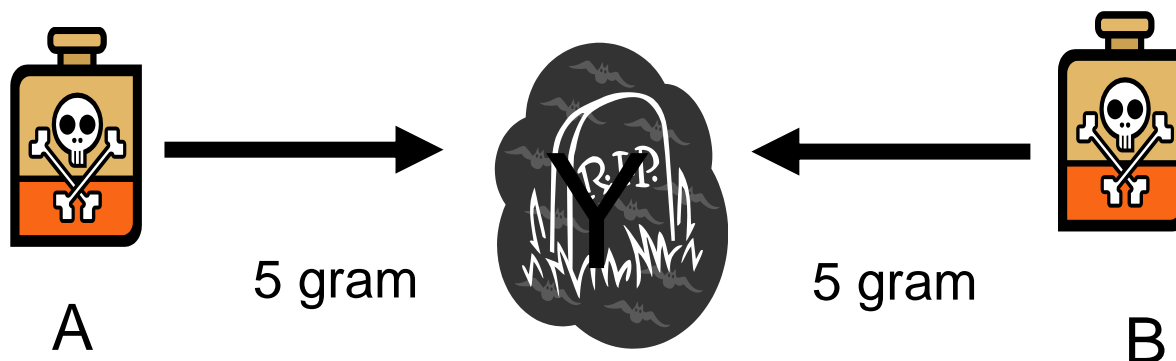

Eks. 2:

A gir 5 gram gift til Y, og B, C & D gir 2 gram gift hver til Y

- Betingelseslæren fravikes
- Reelt hensyn: rimelighet

3. Konkurrerende årsaker

- Tilstrekkelige/selvstendig virkende
- Betingelseslærens løsning: ingen ansvarlige
- Samtidige/suksessive (etter hverandre i tid)
- Ansvarlige/hendelige

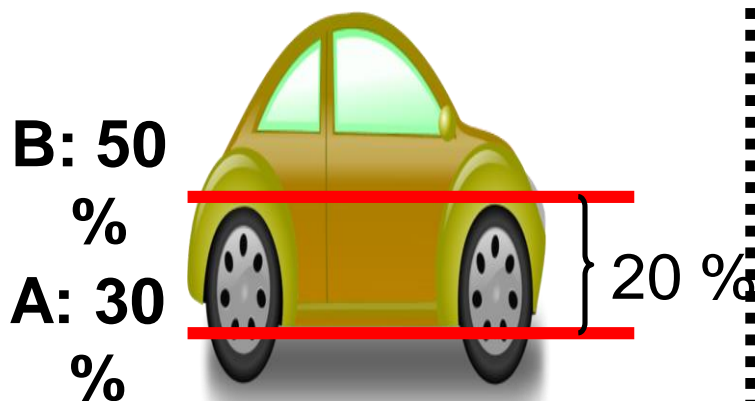
3. Konkurrerende årsaker

- To ansvarlige skadeårsaker
 - Samtidige:
 - Betingelseslæren fravikes, jf. Rt. 1931 s. 1096 (Vestfos)
«det ikke kan befri fabrikken for ansvar, at ogsaa andre har forurenset elven. Jeg mener, at hver skadevolder maa bære fult ut ansvaret for sine handlinger. Det korrektiv, som ligger i ansvaret fordisse, kan ikke bortfalle, om der er flere som forvolder skade» (side 1103, fra overrettens dom)
 - Solidaransvar, jf. Skl. § 5-3
 - Suksessive:
 - [Differanseprinsippet](#)
 - Unntak: hvor skaden virker kontinuerlig. Eks.: forurensing

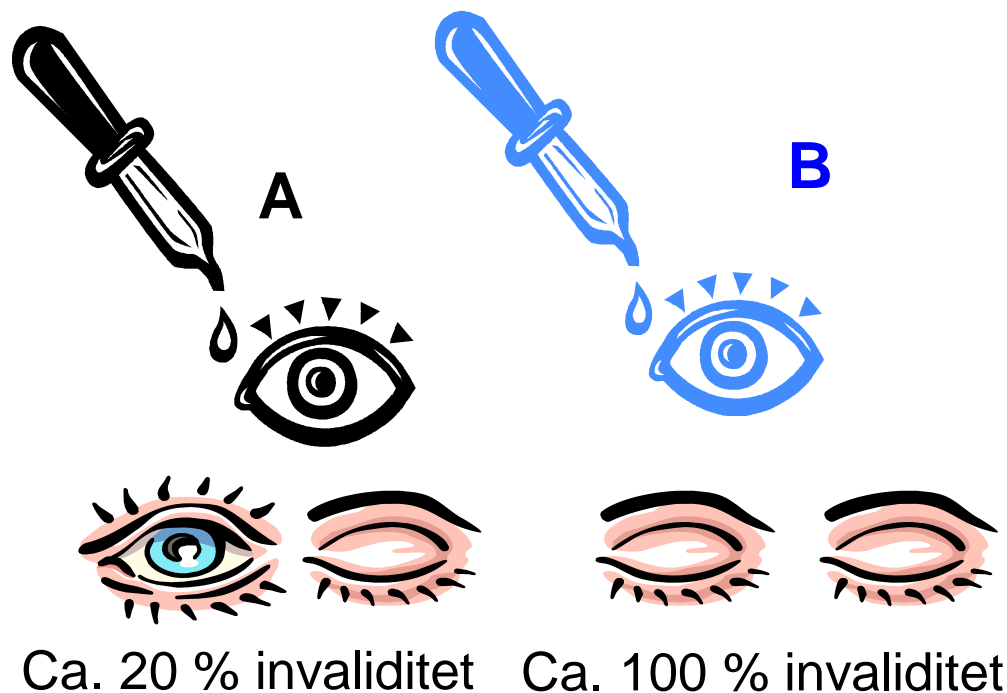
3. Konkurrerende årsaker

Illustrasjon – differanseprinsippet

Eks. 1:

Eks. 2:

3. Konkurrerende årsaker

- Ansvarlig skadeårsak (A) & hendelig skadeårsak (H)
 - Samtidig(/kort tidsrom):
(A) ikke ansvarlig
 - Suksessive (forutsatt visst tidsrom):
 - (H) inntreer før (A): (H) = årsak
begrunnelse: Ellers tilfeldig berikelse
 - (A) inntreer før (H): Tidsbegrenset
årsakssammenheng/hypotetisk årsakskonkurransen
 - Rt. 1999 s. 1473 (begrenset ervervsufør)
 - Rt 1939 s. 736 (Eystein)

4. Alternative årsaker

- To tilstrekkelige skadeårsaker, uvisst hvilken som har virket inn
- Bevistvil som ansvarsgrunn?
- Eksempel: arbeidsskader som følge av asbest
Fairchild v. Glenhaven (House of Lords 20.06.2002)
- Rt. 1992 s. 64 (p-pille II)
- Rt. 2014 s. 1134 (nabobråk)
 - Straffe- og erstatningssak
 - Betingelseslæren
 - Beviskrav og særlig belastende faktum
- PEL art. 4:103: bevistvil til fordel for skadelidte

??

4.

SÆRLIGE ÅRSAKSSPØRSMÅL

- » Skadelidtes sårbarhet som årsaksfaktor
- » Preventive og avbøtende tiltak
(skade/omfang forhindret)
- » Medvirkning på skadevoldersiden
(handlingsfellesskap som unntak)

1 . Skadelidtes sårbarhet som årsaksfaktor

- Utgangspunkt: skadevolders risiko,
jf. prinsippet om at skadelidte må tas som
hun/han er.
Rt. 1997 s. 1 (upåregnelig skadeutvikling)
- Vanlig sårbarhet

1. Skadelidtes sårbarhet som årsaksfaktor

- Uvanlig sårbar for skade
 - Sårbarhet tilstrekkelig betingelse? Intet ansvar jf. Rt. 1998 s. 1565 (nakkesleng I)
 - Sårbarhet nødvendig betingelse i samvirke med ansvarlig skadeårsak?
 - Betingelseslæren: Ansvarlig skadeårsak holdes ansvarlig jf. Rt 2000 s. 915 (Dispril)
 - Uvesentlighetslæren: Sårbarhet dominerende, ansvarlig årsak uvesentlig. Intet ansvar, jf. Rt. 2001 s. 337 (Psykoinvaliditet)

1. Skadelidtes sårbarhet som årsaksfaktor

- Selvforskyldt sårbarhet:
 - grense mot spørsmål om skadelidtes medvirkning, jf. § 5-1. Rt. 2000 s. 1614 (passiv røyk)
 - Mrk. Medvirkning medfører ansvarsfordeling, jf. § 5-1
- Sårbarhetsprinsippet som reelt hensyn
 - Avveie skadelidtes behov for beskyttelse mot virkninger av egen sårbarhet
 - Innenfor rammen av alminnelige erstatningsrettslige regler, eksempelvis «uvesentlig», «medvirkning»

2. Preventive og avbøtende tiltak som årsaksfaktor

- Skadevolders forhold som utløsende faktor: Konkret risiko
- Tiltak som er egnet til å hindre eller minske skaden
- Samvirke:
skadelidtes avbøtende tiltak – skadevolders forhold
- Forhold preventive utgifter/risiko eller skade
- Rt. 2006 s. 690 (Lillestrøm)

3. Medvirkning til skadevoldelse

- Betingelseslæren, jf. Rt. 2014 s. 1134 (nabobråk)
- Unntak: Handlingsfellesskap
 - Identifikasjonsbasert ansvar: medvirker identifiseres med handlingsfellesskapets handling.
 - Årsakssammenheng mellom fellesforetaket og skaden
 - Rt. 2007 s. 1056 (NOKAS)
 - HR-2016-2491-A

Rt. 2007 . 172 Schizofreni

(66) Sentralt i adekvansvurderingen står spørsmålet om skaden er en så upåregnelig, fjern og avledet følge av den skadevoldende handling at det ikke er rimelig å knytte ansvar til den, jf. Høyesteretts dom avsagt tidligere i dag (sak nr. 2006/847 (HR-2007-293-A)) og de dommer som det der er vist til.

(67) Det er ikke upåregnelig at en dramatisk fallulykke som den A ble utsatt for, fører til psykiske skadevirkninger. Det hører imidlertid til sjeldenhetene at en slik ulykke utløser alvorlig sinnssykdom - i dette tilfellet schizofreni. Sykdomsrisikoen for schizofreni er som nevnt meget lav, og sannsynligheten for at schizofreni skal inntreffe som følge av en fallulykke, må derfor sies å være ytterst beskjeden. Det er med andre ord en sjelden og uventet skadefølge.

(68) At skadefølgen er upåregnelig, er ikke alene tilstrekkelig til at årsakssammenhengen anses for inadekvat i et tilfelle som dette. Spørsmålet blir også hvilken nærhet det er mellom skaden og den skadevoldende handling.

ADEKVANS

1.

ADEKVANSVURDERINGEN

1. Utgangspunkter

- Rettslig avgrensning av årsakssammenheng:
Kun adekvate skadefølger omfattes
- Formulering: Rt. 2007 s. 172 (schizofreni)
«Sentralt i adekvansvurderingen står spørsmålet om skaden er en så upåregnelig, fjern og avledet følge av den skadevoldende handling at det ikke er rimelig å knytte ansvar til den» (a.66)
- Begrunnelse: Rt. 1973 s. 1268 (flymanøver)

1. Utgangspunkter

- Skjønnsmessig helthetsvurdering

- Påregnelighet
- Nærhet
- Rimelighet (eks. skyldgrad)

Sentrale faktorer

Trekker i hver sin
retning?
Rt. 2006 s. 690 Lillestrøm

Trekker i samme
retning?
Rt. 2007 s. 127 schizofreni

- Rettslig plassering

- Kravet om vernet interesse: Prinsipiell avgrensning av **om** tapet er vernet. Adekvans som avgrensning av tapets **omfang**
- Uvesentlighetslæren

2. Kravet om påregnelighet

- Skjæringstidspunkt: skadevoldelsen
 - Skadevolders kunnskap (hadde/burde hatt)
 - Objektiv vurdering
 - Påregnelige følger av handlingen?
 - Årsaksforløp
 - Skadens art
 - Skadens omfang
- Ligger skaden i farens retning?

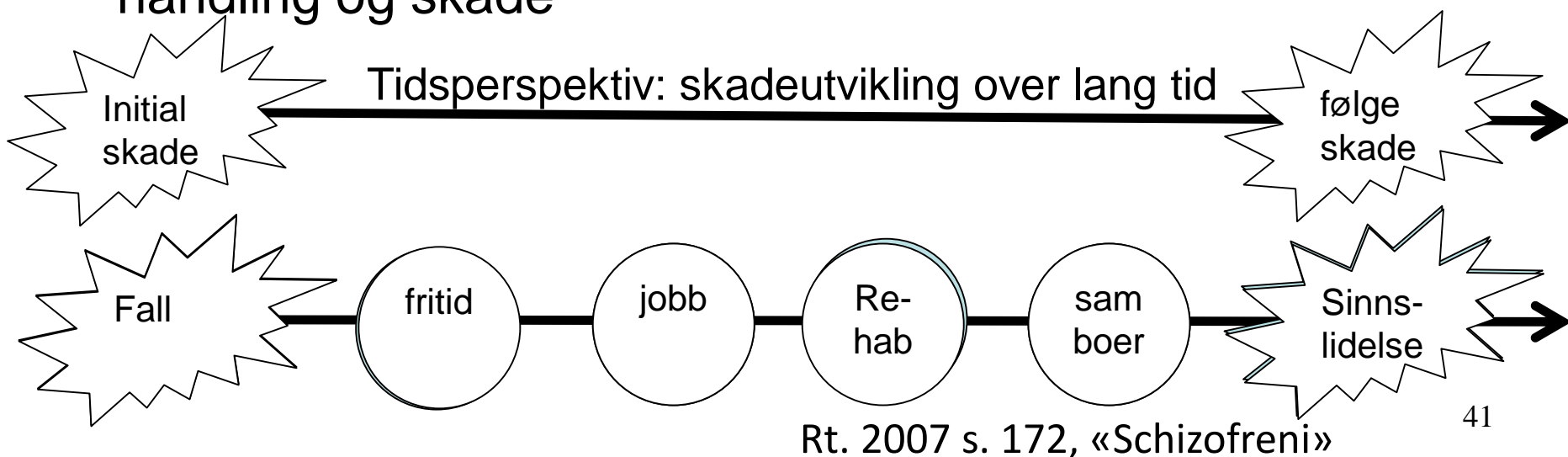
2. Kravet om påregnelighet

- Graden av påregnelighet:
 - Hvor påregnelig?
 - Vanskelig å kvantifisere
 - Forhold av betydning
 - Skyldgrad/objektivt ansvar
 - Arten av den skadelidte interessen
 - Nedre grense: Ansvarsbetingende forhold som ikke øker risiko for skade

3. Kravet til nærhet i årsakssammenheng

- Fjern og avledet skade: "avledet og indirekte"
- «uavhengig av den konkrete påregnelighet»
Rt. 1973 s. 1272 (flymanøver), Rt. 2006 s. 690 (Lillestrøm)
- Tilbakeskuende vurdering
- Påregnelig, men avstand i årsakskjeden mellom handling og skade

4. Rimelighetsbetraktninger

- Skadens omfang
 - Store skader
Rt. 1967/697 "Lier" og Rt. 2003/338 "Dykker"
 - Lempingsregelen i skl. § 5-2
Rt. 2005/65 "KILE" (a. 52), Rt. 1973 s. 1268 (flymanøver), Rt. 2004 s. 675 (agurk)
- (Forsikringsmulighet)
 - Rt. 1973 s. 1268 (flymanøver)
- Skyldgradens betydning
 - Utvider grov uaktsomhet rammen av erstatningsansvaret, slik at upåregnelige følger blir erstatningsmessige?
 - Rt 1973/1268 "Flymanøver"
 - Betydningen av skadehensikt
- Tilfeldig fordel?

2.

SÆRLIGE ADEKVANSSPØRSMÅL

1 . Skadelidtes sårbarhet

- Risikofordeling: Hvem er nærmest til å bære risikoen for skade?
- Hovedregel: full erstatning
 - «ta skadelidte som hun er» jf. Rt. 1997/1 (upåregnelig skadeutvikling), Rt. 2003 s. 338 (metningsdykker)

1 . Skadelidtes sårbarhet

- «økonomisk sårbarhet» - grensetilfeller :
 - Skaden kunne vært forebygget med enkle tiltak?
Risikoutsatt virksomhet. Rt. 1973 s. 1268 Flymanøver
(på s. 1273)
 - Langvarig driftsstans, tapsbegrensningsplikt og § 5-1
(2) Rt. 191967 s. 697 (Lier)
 - Opplysningsplikt om egen sårbarhet, Rt. 1912 s. 299
(raderplater)

1 . Skadelidtes sårbarhet

- Personskader - grensetilfeller :
 - Fellestrekk: psykologisk sårbarhet
 - Direkte/umiddelbare skadevirkninger? Adekvate
 - Eller indirekte skadevirkning utviklet over tid?
Inadekvate, jf. Rt. 2007 s. 172 (schizofreni)
 - Skadelidtes eget bidrag/«rentenevroser»
Rt. 2007 s. 158 (pseudoanfall), Rt. 2010 s. 1547 (nakkeslang II)
 - Uvesentlighetslæren, Rt. 2000 s. 418 (bagatellmessig påkjørsel)
 - Sjokkskader
 - Hvem rammet?
 - Direkte skadelidte: alminnelig adekvansnorm
 - Tredjepart: Et spørsmål om erstatningsrettslig vern. Særlige tilfeller

2. Tredjepartsskader

- HR-2018-2080-A psykiske skader hos tredjepart
 - betegnelsen ”psykisk skade”
 - *Konkret utformet prejudikat*
 - personkretsen omfatter ”den indre kjerne av pårørende” (a. 47).
 - Typetilfelle: foreldre mister sitt barn eller barnet blir hardt skadet
 - Hva med søsken eller foreldre?
- Tidligere ”sjokkskader”
 - *Adekvate:*
 - *Rt. 1960 s. 357 (Bergsagel)*
 - *Rt. 1985 s. 1011 (Hauketo)*
 - *Ellers inadekvate. Rt. 1966 s. 163 (Sola)*
 - *Kritikk*
 - *PEL art. 2:201 (Nb! Rettskildestatus som rettslitteratur)*

2. Tredjepartsskader

- *Tredjepartstap og rene formuestap*
 - *Eierposisjon avgjørende*
 - *Spørsmål om vernet interesse*
 - *Strengere adekvanskrav*
Rt. 1996 s. 1473 (Skjerping bro) og Rt. 2005 s. 65 (KILE)
Unntak: påregnelige tredjepartstap: Urimelig å stille tredjepart svakere, Rt. 2006 s. 690 (Lillestrøm)
- *Retningsgivende:*
 - *Direkte og sikker sammenheng?*
 - *Tap via andre subjekter,*
 - *Tap av usikker karakter*
 - *Tap som skyldes andres disposisjoner*